

MURA MENTI HORVÁT TÁJSZÓTÁR
RJEČNIK POMURSKIH HRVATA

SEGÉDKÖNYVEK
A NYELVÉSZET TANULMÁNYOZÁSÁHOZ 95.

Đuro Blažeka – Nyomárkay István – Rác Erika

MURA MENTI
HORVÁT TÁJSZÓTÁR
RJEČNIK POMURSKIH HRVATA

TINTA KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST, 2009

SEGÉDKÖNYVEK
A NYELVÉSZET TANULMÁNYOZÁSÁHOZ 95.

A kötet megjelenését az OTKA TO46669NYE számú pályázata támogatta.
Objavljivanje rječnika omogućilo je Fond za znanstvena istraživanja Republike Mađarske.

Szerzők – Autori:
ĐURO BLAŽEKA
NYOMÁRKAY ISTVÁN
RÁCZ ERIKA

Tudományos tanácsadó és lektor – Znanstevni savjetnik i lektor:
MIJO LONČARIĆ

Lektorok – Lektorai:
BAŃCZEROWSKI JANUSZ
FÖLDES CSABA
GADÁNYI KÁROLY

Munkatárs – Suradnica:
CSENGÖDI ÁGNES

ISSN 1419-6603
ISBN 978-963-9902-19-0

© A szerzők, 2009
© TINTA Könyvkiadó, 2009

A borítón:

Részlet Dubravko Baumgartner fiatal festőművész, a ljubljanaei Képzőművészeti Akadémia volt hallgatójának a zalaegerszegi Göcseji Múzeumban 2008. április 9. és 2008. május 4. között rendezett kiállításából. A művész az alsólendvai várban lévő Galéria Múzeumban dolgozik. Képein a vegyes lakosságú Mura-vidék eltűnőben lévő népi építészetének fragmentumait kutatja és dolgozza fel a képzőművészet eszközeivel.

A kiadásért felelős:
Kiss Gábor, a TINTA Könyvkiadó igazgatója
A nyomdai munkálatokat az Akaprint Nyomdaipari Kft. végezte.
Felelős vezető: Freier László

TARTALOM

Előszó.....	7
Predgovor.....	9
A Mura menti szótár koncepciója.....	11
Koncepcija rječnika Pomurskih hrvata.....	16
Szótári rész.....	23

ELŐSZÓ

A Mura menti horvát szótár gondolata a neves és elismert horvát dialektológustól, a kaj nyelvjárás kutatójától, Mijo Lončarićtól származik. Első ízben jó hét esztendővel ezelőtt Budapesten beszélgettünk róla, s jutottunk arra a gondolatra, hogy a terv megvalósításához az OTKA-hoz (Országos Tudományos Kutatási Alap) folyamodunk támogatásért. A támogatást megkaptuk, így hozzáláthattunk a munkához. Ebben az időben kezdett el Rácz Erika tanárnő, a Mura menti nyelvjárás született beszélője doktori értekezésén dolgozni, aki az értekezést az érintett nyelvjárás szótárával is ki szándékozott egészíteni. Értekezését sikerrel meg is védte, megszerezve így a PhD tudományos fokozatot. Időközben önkéntes gyűjtők is bekapcsolódtak az anyaggyűjtés munkájába. Néhány év elteltével rendelkezésre állt a szótár „nyersanyaga”, így hozzá lehetett látni az anyag tudományos feldolgozásához. Ezt a munkát Đuro Blažeka és Nyomárkay István vezette.

Az egyes címszavak szerkezetét az a követelmény szabta meg, hogy a szótár minél szélesebb körben legyen hozzáférhető, azért adtuk meg a címszavak jelentését standard horvát, magyar és német nyelven.

Szerény munkánk célja az elmondottakon kívül az volt, hogy „megmentsük” a Dél-nyugat-Magyarországon, elsősorban Molnári, Murakeresztúr és Tótszerdahely községekben beszélt Mura menti nyelvjárás szókincsének legalább egy részét. A „megmentés” terminus használata azért jogos, mivel a mai autentikus beszélők az idősebb generációhoz tartoznak (hatvan év felettiak).

Emellett az elsősorban társadalmi-történeti cél mellett szándékunkban állt a gazdag horvát dialektológiai kutatásokat legalább néhány adattal gazdagítani. A nyelvjárásokban és a kisebb helyi nyelvekben tükröződik beszélőik nyelvi világképe, vagy ahogyan Stjepko Težak mondja „a szülőföld mentalitása” (Težak, Stj.: Štokavsko narječje i književni jezik. In: Hrv. dij. zb. 14. Zagreb 2008. 108.). A bemutatott nyelvjárás beszélői többségükben kétnyelvűek és Magyarországon élnek, így a magyar nyelvű jelentések megadása magától értetődik. Véleményünk szerint a német nyelvű értelmezések is szükségesek, tekintettel arra, hogy a déli szláv dialektológiai kutatásokban német tudósok is fontos szerepet játszottak, és a német napjainkban is e tudományok egyik legfontosabb munkanyelve.

A munka folyamán felmerül néhány probléma, mindenekelőtt a fordítások, az ekvivalensek megadását illetően. Közülük néhányat meg is említünk:

- a) az igék aspektuspárjai, az imperfektív és perfektív igék jelentésének visszaadása (amint közismert, az aspektus használatával az igékben kifejezett cselekvések több árnyalatát is ki lehet fejezni, így ezeket az igéket sokszor, a magyarban és a németben is, csak körülírással fordíthatjuk);
- b) az igekötős igék nagyfokú tömörsége (a magyar és német nyelvi megfelelőik ezekben az esetekben is nagyrészt körülírások, és nem is mindig pontosak, pl.: *nasvaditi se – nasvađati se = sokat veszekszik, kiveszekszik magát = sich zum*

Überdruss streiten; naštihati se = umoriti se prekapanjem = elfárad az ásástól = vom langen Herumgraben müde werden stb.)

- c) nyelvjárási sajátosság (nem csupán szláv, de magyar nyelvi jelenség is), a dolgok, tárgyak egyes kisebb részeinek vagy tulajdonságainak konkrét jelentésű főnévvel, melléknévvvel, illetve igével való kifejezése, egyes cselekvések minőségének amelyek magyarul és németül sokszor szintén csak körülírással adhatók vissza, pl.: *žilavec = izdržljiv, otporan čovjek = szívós, kitartó ember = kräftiger, widerstandsfähiger Mensch; nahuliti = češljom napraviti val u kosu = hullámot fésűl a hajába = Wellen ins Haar kämmen stb.)*
- d) a nyelvjárásokban és a helyi nyelvekben különösen gazdag a negatív tulajdonságok és az ezekkel rendelkező személyek jelölése. Ezeknek a kifejezéseknek a fordítása igen nehéz, s csaknem lehetetlen, hogy a nyelvjárást nem beszélő olvasó a fordításokból a fogalomnak ugyanazt a képét kapja, ami a nyelvjárás beszélőiben és;
- e) nagy számú gyermeknyelvi és durva kifejezés él a nyelvjárásban, ami a szótár szerkesztőit nehéz feladat elé állítja.

Szótárunk jelentőségét a következőkben látjuk:

- a) a horvát nyelvjárási anyag bővítésében,
- b) a prezentált anyag szociolingvisztikai feldolgozásának lehetőségében,
- c) a nyelv közötti kapcsolatok kutatásában.

PREDGOVOR

Prva zamisao i osnovna ideja Rječnika pomurskih Hrvata potječe od Mija Lončarića, poznatog i priznatog dijalektologa, istraživača kajkavskoga narječja. O tome smo razgovarali prije dobrih sedam godina u Budimpešti i tijekom tog razgovora u nama se pojavila misao da bi za taj projekt bilo dobro zatražiti financijsku potporu Zemaljskog fonda za znanstvena istraživanja Republike Mađarske. Dobili smo sredstva, relativno skromna, ali ipak dovoljna da počnemo raditi. U isto je vrijeme profesorica Erika Rácz, izvorni govornik govora Mlinaraca (jednog pomurskog govora u jugozapadnoj Mađarskoj) radila na doktorskoj disertaciji i, namjeravajući sastaviti uz disertaciju i rječnik obrađenih govora, sakupila osnovnu jezičnu građu. Disertacija je s uspjehom obranjena i kolegica je postigla znanstveni stupanj PhD. U užem krugu dobrovoljnih suradnica počeo je rad na proširivanju jezične građe u kojem se najvećeg dijela posla primila kolegica Rácz. Nakon par godina imali smo na raspolaganju “sirovu građu” za budući rječnik, ne sasvim pogodnu za znanstvenu obradu. Redaktori (autori) su na osnovi te građe počeli vrlo mukotrpan i dugotrajan rad selekcije, verifikacije, redigiranja i leksikografske obrade po svim načelima znanstvene dijalektologije. Taj je rad vodio Đuro Blažeka zajedno s Istvánom Nyomárkayjem.

Strukturu značenjske obrade natuknica određuje namjena rječnika, tj. njegov je cilj da on bude pristupačan široj javnosti pa su zato u njemu dana značenja (tumačenja) na 3 jezika: standardnom hrvatskom, mađarskom i njemačkom jeziku. O pojedinim problemima kod prevađanja bit će riječi u daljnjem dijelu predgovora.

Namjera je bila da našim skromnim radom bude “spašen” barem jedan dio rječničkog fonda pomurskih govora u jugozapadnoj Mađarskoj, prije svega u općinama Mlinarci (Molnári), Serdahelj (Tótszerdahely) i Murski Krstur (Murakeresztúr). S punim pravom govorimo o spašavanju jer autentični govornici danas najvećim dijelom pripadaju starijoj generaciji (iznad 60 godina života).

Osim ovoga u prvom redu društveno-povijesnog cilja, imali smo još u vidu i to da ćemo moći, skromno, doprinijeti i hrvatskoj dijalektološkoj leksikografiji. U mjesnim se govorima ogleda jezična slika svijeta govornika, ili prema Stjepku Težaku „crte zavičajnog mentaliteta” (*Štokavsko narječje i književni jezik*” U: Hrvatski dijalektološki zbornik, Knjiga 14. Zagreb 2008. 108.) Govornici istraženih govora većinom su dvojezični i žive u Mađarskoj pa se donošenje mađarskih tumačenja samo po sebi podrazumijeva. Također smo zaključili da su i prijevodi na njemački jezik također vrlo bitni s obzirom na činjenicu da su njemački znanstvenici uvijek igrali znatnu ulogu u istraživanju ovoga područja slavistike, a njemački je i danas jedan od najvažnijih radnih jezika te discipline.

Tijekom rada nametnulo se nekoliko problema, prije svega u svezi prijevoda na mađarski i njemački. Izvor tih problema možemo naći u različitim izražajnim sredstvima triju jezika u kojima se ogleda jezična slika svijeta njihovih govornika. Te razlike ponekad otežavaju izbor adekvatnih ekvivalenata u kojima se, kako je

spomenuto, odražavaju i razlike onih slika svijeta koje se ostvaruju u svijesti govornika različitih jezika. Evo ih nekoliko:

- a) Vidski parnjaci glagola (to je, kako je poznato, jako sažet način izražavanja nijansi glagolske radnje) često ne mogu biti jednom riječju prevedeni ni na mađarski ni na njemački, već samo približnim opisima.
- b) Velik je stupanj sažetosti značenja prefiguriranih glagola. Prijevodi su i u ovim slučajevima većinom opisni, i to ne uvijek potpuno točni; npr. *nasvaditi se* – *nasvađati se* = *sokat veszekszik, kiveszekszí magát*; *sich zum Überdruss streiten*; *naštihati se* = *umoriti se prekapanjem* = *elfárad az ásástól* = *vom langen Herumgraben müde werden* itd.
- c) Velik je broj imenica za koje ni mađarski, ni njemački ne raspolažu adekvatnim ekvivalentom pa su se u tim slučajevima kao približni ekvivalenti morala koristiti opisivanja, npr. : *žilavec* = *izrdžljiv, otporan čovjek* = *szívós, kitartó ember* = *kräftiger, widerstandsfähiger Mensch*; *nahuliti* = *češljom napraviti val u kosu* = *hullámot fésül a hajába* = *Wellen ins Haar kämmen* itd.
- d) U narječjima i mjesnim govorima iznimno je bogat leksik koji se odnosi na negativne i društveno prijekorne osobine. Te nijanse skoro je nemoguće u potpunosti protumačiti čitateljima koji nisu izvorni i autentični govornici i koji zbog toga nemaju pred sobom ili u sebi istu sliku svijeta koja se predočuje u istraživanim govorima.
- e) Velik je broj izraza dječjeg jezika i grubih izraza što opet stavlja leksikografa pred složen i težak zadatak.

Značenje našega (i svih) rječnika takve vrste vidimo u

- a) proširivanju hrvatskih dijalektoloških istraživanja,
- b) mogućnosti obrade jezične građa sa sociolingvističkog gledišta,
- c) mogućnosti istraživanja međujezičnih kontakata.